

ROMÁNIA MÁS

Lucian BOIA: *A román kommunizmus különös története (és szerencsétlen következményei)* Fordította: VALLASEK Júlia.

Koinónia, Kolozsvár, 2017, 200 oldal, 2200 Ft

Lucian BOIA: *Az 1918-as nagy egyesülés. Nemzetek, határok, kisebbségek.*

Fordította: ROSTÁS-PÉTER István. Koinónia, Kolozsvár,

2018, 93 oldal + 15 térképmelléklet, 2200 Ft

Románia más – más ország lett az 1918-as egyesülést követően, bekebelezvén az Ókirályság területeinél jóval magasabb kulturális szinten álló régiót, és más lett 1989-et követően is, hiszen „a kommunizmusból letünk, sokkal inkább, mint a dákoktól és a rómaiaktól”

– jegyzi meg Lucian Boia. A román történész két legutóbb magyar nyelvre fordított munkája ezt a két fontos történelmi kérdéskört járja körbe, a tőle megszokott tárgyilagossággal. [*A román történész műveivel korábban is foglalkozott lapunk, lásd: Gáll Erwin – Kosztur András: A mítoszrombolás mítosza – Megjegyzések Lucian Boia két művéhez, Kommentár, 2016/1., 58–67. – a Szerk.*]

Az 1918-as nagy egyesülés – Nemzetek, határok, kisebbségek című kötet 2017-ben jelent meg, magyar fordítását tavaly jelentette meg a kolozsvári Koinónia Kiadó. A munka a száz évvel ezelőtti román egyesülés problémakörét járja körül, kiemelten foglalkozik a térség 1918-at megelőző etnikai viszonyaival, az egyesülést követően új határok közé kényszerített romániai kisebbségek ügyével. A kötet egyik erőssége, hogy számtalan nemzetiségi statisztikát közöl, amelyeken keresztül Boia részletesen vizsgálta a térség etnikai viszonyait.

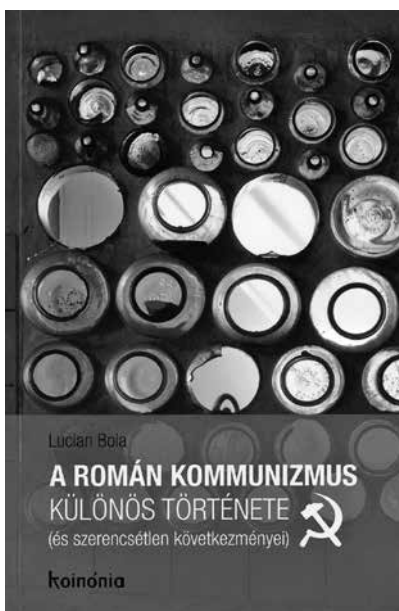
A szerző már a kötet elején rávilágít a román történelem egész 20. századot jellemző ellentmondásosságára. Bár az 1918-as év a lehető legszerencsétlenebb forgatókönyv szerint indul a Román Királyság számára – az ország nagy része a központi hatalmak megszállása alatt áll, a májusi bukaresti békében elveszítette a Kárpátok vonulatának jelentős részét és Dobruzsát –, néhány hónappal később mégis történetének legsikeresebb szakasza következik. 1918 novemberében, a világháború végén megkezdte Bukovina megszállását, majd

1918. december elsején az ún. gyulafehérvári egyesülési határozatra hivatkozva a román csapatok bevonulnak Erdélybe. A szerző hangsúlyozza, hogy ez a siker nem a térségre jellemző nemzetiségi küzdelmek végkimenetele miatt következett be, hanem az Osztrák–

Magyar Monarchia összeomlása okán. A történész ugyan nem kisebbíti a gyulafehérvári határozat kapcsán a centenáriumi fontosságát, de némi aktuálpolitikai áthallással kijelenti, hogy „a Nagy Egyesülés centenáriuma ahelyett, hogy megújító kutatásokra sarkallna, várhatóan a közhelyek újbóli kinyilatkoztatására korlátozódik”. A probléma mindezzel az, jegyzi meg Boia, hogy ezek a közhelyek már annyiszor elhangzottak, hogy sokan már a tényleges valóságnál is igazabbnak hiszik őket. Kiemeli az egyik ilyen toposzt, mely szerint az egyesülési vágy az egész 19. században áthatotta a románságot – ezzel kapcsolatban felteszi a jogos kérdést: „kivel egyesülhettek volna a románok 1859 előtt”, hiszen azt megelőzően maga a román állam sem létezett...

Különösen fontos gondolat egy román történész részéről az az állítás, amely szerint Európa felosztása 1918-at követően veszélyes hatalmi úrt teremtett a térségben, ahol ezt követően szinte minden szomszédos nép kölcsönösen gyűlölte egymást. Így van értelme az alábbi román közmondásnak: „A románok egyetlen jó szomszédja a Fekete-tenger”.

Boia véleménye szerint 1918-ban a természetes (etnikai) jog felülírta a történelmi jogot az új határok meghúzásában. Az egyesült Románia kapcsán rávilágít egy rendkívül fontos tényezőre: az új országban nem csupán az egyes nemzetiségek közötti ellentétek tűntek feloldhatatlannak, de még az ország különböző

részeiben élő románok sem voltak nevezhető kultúrális értelemben véve egységesnek. Egy erdélyi vagy a Bánságban élő román teljesen más kulturális háttérrel rendelkezett, hiszen része volt a közép-európai civilizációnak, míg ezzel szemben egy besszarábiai románra az orosz ortodox civilizáció volt döntő hatással. A kisebbségbe kényszerített nemzetiségek kérdéskörét tárgyaló fejezetet sommás, de teljesen igaz megállapítással indítja a szerző: „a nemzetállam nem bizonyult túl szívélyes háziúrnak a kisebbségek számára”. Ami az előző fejezetekben kifejezetten előnyére vált a könyvnek, vagyis a részletes statisztikai adatok közlése, itt már-már zavaró tényező.

Erdély mai nemzetiségi állapotát Boia a „muzeális multikulturalizmus” kifejezéssel illeti, utalva ezzel arra, hogy bár a régióban egyértelműen felismerhetőek a települések nemzetiségi jellegei (például a német vagy a magyar építészet), az erdélyi lakosság közel 80 százaléka ma már román származású. Erre a statisztikai adatra hivatkozva tartja a szerző nevetésesnek a román nacionalisták azon állítását, miszerint a negyedik erdélyi magyar közösség képes lenne a térség elszakítására Romániától. Az ilyen és ehhez hasonló állításokat a centenárium még inkább felerősítette, holott Boia szerint a románoknak meg kellene érteniük, hogy december 1. egy magyar ember számára nem lehet ünnepnap. Ehelyett el kellene fogadnia mindkét félnek, hogy „Erdélynek két történelme van, és ezek olykor ellentmondanak egymásnak, de ki is egészíthetik egymást”.

A román történész másik kötete a közép-európai múlt közös örökségének egy másik fontos elemét veszi górcső alá. A *román kommunizmus különös története* című kötete húsz alfejezetre bontva mutatja be a román kommunizmus szinte minden oldalát. Vannak témakörök, amelyeket részletesebben bemutat, például az elitváltások folyamatát, vagy éppen a '60-as évek romániai „emberarcú kommunizmusát”, míg más kérdéseket, így például az egyházüldözést meglehetősen rövidre vágta a szerző, a kisebbségek ellen (magyarok, zsidók, szászok) elkövetett kommunista atrocitásokat pedig szinte egyáltalán nem tárgyalja, holott a román kommunizmus nacionalizmusba fordulását több fejezetben is elemzi.

Bár Lucian Boia szerint a romániai kommunizmus volt a legkülönlegesebb a „békétábor” országai között, mégis Románia állt a legközelebb az eredeti szovjet modellhez. A román társadalom – az 1917-es oroszországihoz hasonlóan – egy alapvetően rurális, írástudatlan paraszti közösség volt, amelyet az államhatalom mellett az ortodox egyház is szűk keretek közé szorított. Erős középosztály híján, a régi hatalmi elitet le-

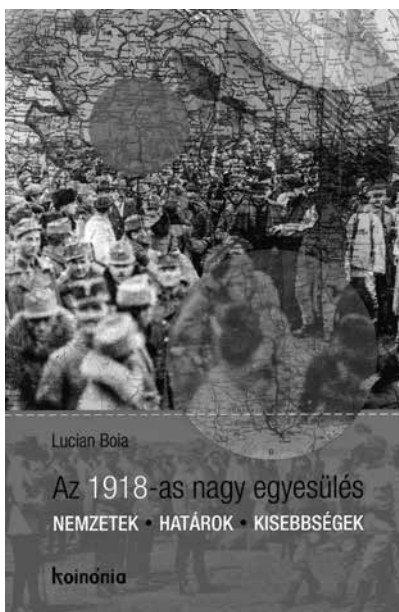
váltva minden adott volt egy totalitárius diktatúra létrehozásához. Csakúgy, mint Oroszországban.

A kötet bemutatja, hogyan vált Románia, az „ezer kommunista országa” néhány évtized alatt a szovjet blokk legsötétebb diktatúrájává. Az 1921-ben megalapított párt alig néhány száz tagot tudott csak a soraiba toborozni. A párttagság nagy része ráadásul a békeszerződések következtében többnemzetiségűvé váló Románia kisebbségei közül verbuválódott. A két háború közötti időszakban – mutat rá Boia – szinte végig kisebbségi származású vezetője volt a pártnak. (Ennek

egyik oka volt, hogy a Romániai Kommunista Párt alapításától kezdve tagja volt a III. Internacionálénak, így elismerte a szovjetek által deklarált nemzeti önrendelkezés elvét, mindez hívószó volt a hazájuktól elszakított nemzetiségek számára.) Nem elég, hogy a párttagság nagy része kisebbségi származású volt, a román etnikumú kommunisták túlságosan alulműveltek voltak, elegendő itt a suszterinas Ceaușescu és félanalfabéta feleségére, a leendő „akadémikus” Elenára gondolni.

A román kommunizmus legnagyobb ellentmondásosságára hamar rámutat a szerző: miközben a román kommunisták szolgai módon másolták a szovjet

modellt, egyáltalán nem kedvelték az oroszokat. 1945 után Romániában is kiépült az egypártrendszer és a kommunista titkosrendőrség szervezete, létrehozták az ország saját munkatáborrendszerét, bevezették a deportálás intézményét, a Volga–Don csatorna mintájára megkezdték a Duna–Fekete-tenger csatorna építését, kötelezővé tették az orosz nyelvoktatást, 1962-re végrehajtották a mezőgazdaság kollektivizálását. „Mondhatni – így Boia – a legtisztább ortodox szovjet kommunizmust oroszról románra fordították.” Mégis, a román párt később minden lehetőséget megragadott arra, hogy elhitesse a külvilággal, Románia a keleti blokknak csak amolyan „levelező tagja”. Erre az első lehetőség a szerző megállapítása szerint 1958-ban adódott. Ebben az évben a megszálló szovjet Vörös Hadsereg jelentős része elhagyta Románia területét, ami a függetlenség látszatát kelthette mind a románokban, mind pedig a külvilágban. Románia számára a Sztálin halála utáni időszak – mutat rá a történész – egyrészt a reformok elutasítását, másrészt a nemzeti érzés „eleinte diszkrét, majd egyre határozottabb hangsúlyozását” jelentette. Mindez idővel szélsőséges nacionalizmussá fokozódott. Ceaușescu 1965-ben, főtitkári kinevezésével ezt az örökséget is átvette; a rákövetkező korszakot nevezi Boia „Románia elrománosodásának”. A kommunista korszak végére a románság országos aránya közel 90% volt, szemben az 1930-as 72 százalékos arányszámmal.

Ceaușescu nem csupán átveszi elődjétől, de szélsőséggé is fejleszti a román nacionalizmust. A szerző rövid, néhány oldalas fejezetekben elemzi a diktátor be rendezkedését, kitérve Bukarest szétrombolására, az új külpolitikai irányvonalra, a Ceaușescu család által reprezentált „dinasztikus kommunizmus” kiépítésére, az értelmetlen és erőltetett iparosításra, valamint a falurombolási program beindítására. Utóbbi kapcsán erős hiányérzete támadhat az olvasónak, hogy az erdélyi falurombolásról a szerző nem értekezik, holott a program jelképének a mai napig az elárasztott erdélyi Bözödújfalú templomának – azóta leomlott – tornyát tartják. Hasonló hiányérzet támadhat az olvasóban az ellenállás tematikáját tárgyaló bő ötoldalas fejezetben. Tagadhatatlan ugyanis, hogy a romániai kommunizmus évtizedei alatt nem egy bátor kezdeményezés szökött szárba a rendszer ellen. Elég itt felsorolni Márton Áron püspök tevékenységét, Dávid Gyula és a kolozsvári egyetemi hallgatók bátor kiállítását a magyar forradalom és szabadságharc mellett 1956-ban, Paul Goma író és Doina Cornea író nő pártfőtitkárához írott merész leveleit, Mircea Dinescu verseit vagy Tőkés László lelkesítő tevékenységét és Szócs Géza szamizdatkiadásait.

A kötet utolsó nagy egysége a rendszer bukásáról és a romániai átmenet sajátosságairól szól. Véleményem szerint ez a legerősebb része a kötetnek. A szerző megállapítja, hogy a bukás több okra vezethető vissza. Boia szerint az 1989-es romániai események egyszerre merítik ki a népfelkelés, az államcsíny és a forradalom kategóriáját. A szerző Ceaușescu történelmi hibájának tulajdonítja, hogy december 21-én tömeggyűlésre hív-

ta a bukarestieket, hiszen ez a meghiúsult gyűlés okozta a diktátor bukását. A fejezet egyetlen gyenge pontja itt érhető tetten: az események kiváltó okaként számon tartott temesvári eseményekről mindössze két rövid mondatban számol be a szerző, Tőkés László tevékenységét pedig meg sem említi. A diktátor házaspár kivégzésével Boia egyetért, bár az azt megelőző „bírósi pert” ő is koncepciósnak tartja. A kivégzéssel kapcsolatban megjegyzi: „nem is érdemeltek mást, a román társadalom azonban talán mégiscsak mást érdemelt volna”. Ez megelőlegezi véleményét a román átmenet sajátosságáról, amely szerint „Romániában a változás a folytonosságot jelentette”. Ennek tudható be, hogy Romániában az „átmenetet” követően még hosszú ideig az Ion Iliescu vezette posztkommunista elit tartotta a kezében a hatalmat, így a kommunista múlt bűneinek feltárása is csak óriási késéssel, a 2000-es évek közepén Traian Băsescu államelnöksége alatt kezdődött meg, felemás módszerekkel. Boia végkövetkeztetése tökéletesen leírja a romániai átmenet lényegét: „A kommunizmus elveszítette a játszámát. A kommunisták azonban megnyerték.”

Lucian Boia mindkét munkájában kényelmetlen igazságokat mond ki, hazugságokat vagy azoknál is ártalmasabb féligazságokat semlegesít. A két kötetnek igencsak köze van egymáshoz, hiszen a Nagy Háború sikertelen lezárása, azaz a Párizs környéki békediktátumok megágyaztak a térségben a későbbi totalitárius diktatúrák létrejöttéhez. S a kérdésre adott válaszhoz, hogy miért más Románia, közelebb kerülhetünk, ha Lucian Boia könyveit elolvassuk.

BALOGH GÁBOR

FELHÍVÁS

Kérjük, hogy Ön is ajánlja fel adójának 1%-át a Kommentár Alapítvány javára, segítve ezzel a folyóirat megjelenését.

Adószámunk: 18189199-1-41.